

МОНГОЛ ДАХЬ ХАЙКУ⁸⁷ ШҮЛГИЙН ОРЧУУЛГА БА МОНГОЛ ХАЙКУ

Т. Болдбаатар⁸⁸(МУИС, ШУС)

Товч утга: *Тус өгүүлийн эхэнд Монголд⁸⁹ хаикү шүлгийн талаарх ойлголт ямар хэмжээнд байгаа талаар товч дурдана. Удаад нь японы хаикү шүлгийг монгол хэлнээ орчуулсан болоод орчуулж байгаа байдал, мөн монгол хэлээр зохиогдсон хаикү шүлгийг япон хэлнээ хэрхэн буулгасан байдлыг тодорхой жишээгээр авч үзнэ. Ингэхдээ тухайн хэлнээс нь шууд болон дам орчуулахын ялгаатай талыг онцолж үзэх болно. Мөн хаикү шүлгийн нөлөөгөөр бий болсон яруу найргийн шинэ төрөл жанрын талаар танилцуулна. Эцэст нь дүгнэлт хийхийн зэрэгцээ хаикү шүлгийг орчуулах тал дээр баримталбал зохих журмын талаар санал дэвшүүлсэн болно.*

Түлхүүр үг: *Хаикү шүлэг, орчуулга, монгол хаикү*

1. Оршил

Хаикү шүлгийн талаар сонирхох хандлага сүүлийн жилүүдэд илт ажиглагдах боллоо. Өмнө нь хэвлэгдсэн ном өгүүллээс монгол хэл дээр уншиж танилцахаас гадна гадаад хэл дээр унших явдал ч байна. Тэрчлэн гадаад хэл, тухайлбал англи хэлнээс орчуулан бусад сонирхогчидтойгоо хуваалцах нь элбэг ажээ. Түүгээр ч зогсохгүй монгол хэл дээр хаикү зохиохын зэрэгцээ гадаад хэлнээ орчуулан олон улсын тэмцээн уралдаанд ч оролцсон тухай мэдээ байна⁹⁰.

Ийм хэмжээнд хүртэл хаикү шүлгийг сонирхон оролдох болсон нь сайшаалтай хэрэг боловч хайкү шүлгээр илэрхийлсэн мэдрэмжийг орчуулгаар дамжуулан үнэн зөвөөр хүлээн авч, хүртээж чадаж байна уу гэдэг асуудал байгааг бас бодолцох хэрэгтэй юм. Уншигчдын таашаан үздэг япон хаикүгийн эх нь чухам ямар шүлэг байв, монгол хаикүг гадаад ертөнцөд танилцуулахад зохиогчийн өгүүлэх гэсэн утга санаа орчуулгаар дамжин гуйвсан байх асуудал байна уу, хайкү шүлгийн талаарх ойлголт мэдлэг нь ямар хэмжээнд байгаагаас хамаарсан монгол хаикүгийн чанарын асуудал гарах уу гэсэн асуултууд зайлшгүй тавигдах буй заа.

Энэ удаа хаикү шүлгийн орчуулгад гарч буй зарим анхаарал татам асуудлыг тодорхой жишээн дээр хөндөх бөгөөд ялангуяа уг эх хэлнээс нь бус,

⁸⁷ Энэ үгийг өнөөг хүртэл “Хайку”, “Хайкү” гэхчлэн бичиж ирсэн нь япон хэлний дуудлагаас зөрүүтэй байна. Иймд хамгийн ойролцоо бичигдэж дуудагдах талыг нь бодолцон “Хаикү” гэж галиглах нь зүйтэй юм. Япон үгийг монгол кирилл үсгээр хэрхэн галиглах талаар Т.Болдбаатар (2007) дэлгэрэнгүй бичсэн байгаа.

⁸⁸ МУИС-ийн ШУС-ийн ХУС-ын Ази Судлалын Тэнхимийн докторант, ахлах багш.

⁸⁹ Энэ үгийг зөвхөн Монгол Улсын хэмжээнд хязгаарлаж авч үзэв.

⁹⁰ <http://tsagaanharatsai.blogmn.net/97352/haikun-kukai-uraldaanuud-.html> visited 29/04/2013

өөр хэлнээс дамжуулан орчуулахын дутагдалтай талыг тодруулан харуулахыг зорьсон болно.

Өгүүллийн хэмжээ хязгаартайн улмаас хаикү шүлгийн онцлог, хэм хэмжээний талаар тухайлан тайлбар хийгээгүй болохоо энэ ташрамд тэмдэглэе.

2. Хаикү шүлгийн талаарх ойлголт

Хаикү шүлгийн талаар хамгийн анх танилцуулсан хүн бол Б.Явуухулан (1964) юм. Тэрээр “Японы хайку 3 мөр 17 үет шүлэг юм. Нэг хайку гол төлөв 5-7 үгээр бүтэх бөгөөд 8 үгтэй байх нь ховор тохиолдоно. Ер нь япон яруу найрагт шүлгийн бүтэц нь мөрийн жигд хэмнэл бөгөөд толгой буюу сүүл холбох шаардлага байдаггүй.⁹¹” гэсэн бөгөөд нэлээд хэдэн хаикү шүлгийг орос хэлнээс орчуулан танилцуулсан юм. Мөн монгол хаикү зохиох оролдлого бас хийж байжээ. Хаикүгийн улирлыг илтгэх үгийг онцгойлон үзсэн байдаг.

Ж.Лхагваа (1973) японы уламжлалт танка шүлэг болон хаикү, орчин үеийн яруу найргийн дээжийг орос хэлнээс орчуулсан билээ. Мөн хаикүгийн түүхийн талаар тайлбарлахын зэрэгцээ бүтцийн талаар “Хайку нь 17 үетэй...⁹²” гэсэн. Д.Одонхорлоо (1987) Ёса Бүсон, Саигёо, Мацүнага Тэитокү нарын шүлгийг орос хэлнээс орчуулсан юм. “Хайку бол 3-н мөрт шүлэг бөгөөд 5-7-5 гэсэн 17-н үеэс бүтнэ...⁹³” гэжээ.

Социалист нийгмийн үед зөвхөн дээрх гурав л байсан бөгөөд орос хэлний материал дээр л тулгуурласан байдаг. Харин 1990-ээд оноос эхлэн япон хэлнээс шууд орчуулах болжээ. Б.Сэржав (1990) Монголд анх удаа япон хэлнээс хаикү орчуулсан⁹⁴ юм. Кимүра Аяко (1998) хаикүгийн хэмнэл гэдэг ойлголтыг тайлбарласан ба улирлын үгийг онцолсон билээ. “Хаикү болон танка шүлэгт мөр гэдэг юм байхгүй... Тав долоо тав гэсэн бүтэцтэй.⁹⁵” гэсэн нь онцлууштай. Г.Аюурзана (2002) хаикү шүлгийн тухай тайлбарлан ямар мэдрэмж төрж буй талаар бичсэн. Бүтэц болон улирлын үгийг онцолсноос гадна монгол хаикүг танилцуулсан юм. “17-хон үед багтаан бодол сэтгэлээ бичих ёстой... Гэхдээ Башёгийн хайкүнд 2 дахь мөр нь 9-н үеэс бүтсэн мөр байдгаас үзвэл хэлбэр чухал биш⁹⁶” гэж үзсэн байна. Б.Энэбиш (2002) японы эртний вака, хаикү, орчин үеийн яруу найргийг орос хэлнээс орчуулжээ⁹⁷. Д.Болдбаатар (2004) Ман-ёогийн найрагчид Нүкада-но Оокими, Оотомо-но Якамочи болон Оно-но Комачи нарын вакаг 4-н мөртөөр, Мацүо Башоо, Кобаяши Исса, Ёса Бүсон нарын хаикүг 3-н мөртөөр орчуулсан⁹⁸ байна. Харин тэрээр ямар хэлнээс орчуулсан нь тодорхойгүй. Япон хэл үү, хятад хэл үү? С.Хүрэлбаатар (2005) хаикүгийн улирлын үг, тогтсон хэмнэлийн тухай тайлбарласан. Англи, орос

⁹¹ Б.Явуухулан. “Японы хайку хэмээх сонгодог яруу найргаас”, Цог сэтгүүл.УБ.,1966. №1. 85-р тал

⁹² Ж.Лхагваа. “Японы яруу найраг”. УБ.,1974.31-р тал

⁹³ Д.Одонхорлоо. “Зохиост аялгуу ” сонин.УБ.,1987.

⁹⁴ Б.Сэржав. “Дорно дахины судлалын асуудал” сэтгүүл.УБ.,1990.№1.136-р тал

⁹⁵ Кимүра Аяко. “Яруу найрагч Такүбокү ба япон шүлгийн онцлог”, Ил товчоо сонин.УБ.,1998.10.15-10.24.№32/304/

⁹⁶ Г.Аюурзана. “Зуслангаас үүдсэн хайкүны тэмдэглэл”, Дурлалгүй ертөнцийн блюз тэргүүтэн хүүрнэл зохиолууд. УБ.,2002.194-196-р тал

⁹⁷ Б.Энэбиш. “Японы яруу найраг”. УБ.,2005. 103-105-р тал

⁹⁸ Д.Болдбаатар. “Японы яруу найраг”. УБ.,2005. 138-140-р тал

орчуулгад баримталдаг журмыг бас танилцуулсан байна. Эцсийн дүндээ яруу найргийн орчуулга боломжгүй зүйл гэж үзсэн. “Хайкү бол 5-н үеэр эхэлж, 7-н үе болоод 5-н үер төгсдөг.”⁹⁹ гэсэн. Д.Цэдэв (2005) хаикүг тайлбарлан орчуулгын тухайд жишээ татан харьцуулсан байдаг. “Хайку нь япон хэлний 5-7-5 гэсэн үеэр бүтдэг шүлэг юм.”¹⁰⁰ гэсэн. Г.Мэнд-Ооёо (2005) хаикүг тайлбарлахын зэрэгцээ орчуулсан зарим хүмүүсийг танилцуулсан. “Кимура Аяко монгол хэлээр хайку орчуулсан...”¹⁰¹ гээд доорх шүлгийг танилцуулсан.

Хацар даган бөмбөрөх

Халуун нулимсны минь дуслын тоогоор

Элс атган бэлэглэсэн хүнийг насандаа би мартаггүй.

Дашрамд тэмдэглэхэд, Кимура Аякогийн орчуулсан уг шүлэг нь хаикү бус танка юм. Хаикү бол 3-н мөрт гэдгээс үүдсэн эндүүрэл гарсан болов уу.

Г.Аюурзана (2005) хаикү, эртний нангиад шүлгийг зэн-гийн үүднээс тайлбарласан нь бас бий¹⁰². М.Шагдарсүрэн (2007) Кадокава Харүкигийн хаикү шүлгийн түүвэр “JAPAN”-ыг япон хэлнээс орчуулсан¹⁰³. Д.Мандах (2010) хаикүгийн талаар авч үзсэн судалгааны нэг сэдэвт бүтээл гаргасан. Хаикүгийн орчуулга болон монголын уран зохиолд үзүүлсэн нөлөөний талаар бас өгүүлсэн байдаг¹⁰⁴.

Одоо цагт дээрх хүмүүсийн орчуулга болон тайлбараар дамжуулан хаикү шүлгийн талаар ойлголт мэдлэгтэй болж байгаа гэж үзэж болох юм. Мэдээж зөвхөн монгол хэлээр бичсэн материалаас гадна гадаад хэл дээр ч уншиж ойлголт авч буй нь тодорхой юм.

Харин гадаад дотоодын эрдэм шинжилгээний хуралд илтгэл тавьж хаикүгийн талаар авч үзсэн судлаачид цөөнгүй байх боловч явцуу хүрээнд тавигдсанаараа тэгтлээ олны хүртээл болж чадаагүй мэт ажиглагдсан.

Б.Явуухулангийн үеэс өдгөө хүртэлх үеийнхний хаикүгийн талаар олж авч байсан мэдлэгийн эх сурвалжийг хэлнийх нь талаас доорх байдлаар ангилж болмоор байна. Үүнд:

1) Орос хэлээр дамжуулан олж авсан мэдлэг. Ардчилсан хувьсгалаас өмнөх үед В.Н.Маркова¹⁰⁵ болон А.А.Долин¹⁰⁶ нарын орчуулан гаргасан Башоогийн шүлгийн түүврийг бараг цорын ганц гарын авлага болгож байсан бололтой байдаг.

2) Монгол хэлээр олж авсан мэдлэг. Б.Явуухулан, Ж.Лхагваа, Г.Аюурзана нарын эссэ өгүүллэгүүдийг одоо ч уншсаар байна.

⁹⁹ С.Хүрэлбаатар. “Алгаа хазах мэт адармаатай хайкүгийн орчуулга”, Японы яруу найраг. УБ.,2005. 118-119-р тал

¹⁰⁰ Д.Цэдэв. “Японы хайку, монгол яруу найрагийн ертөнц”, Японы утга зохиолын симпозиум.УБ.,2005. 33-39-р тал

¹⁰¹ Г.Мэнд-Ооёо. “Монгол хөрсөнд соёолж буй япон яруу найраг”, Японы утга зохиолын симпозиум.УБ.,2005. 54-56-р тал

¹⁰² Г.Аюурзана. “Япон яруу найраг дахь зэн-буддизмын сэтгэлгээ”, Японы утга зохиолын симпозиум.УБ.,2005. 61-64-р тал

¹⁰³ М.Шагдарсүрэн. “Япон хайкү”.УБ.,2007.

¹⁰⁴ Д.Мандах. “Японы сонгодог яруу найргийн орчуулгын асуудалд -Хайкү шүлгийн орчуулгын жишээн дээр”.УБ.,2010.

¹⁰⁵ В.Н.Маркова. “Басё. Стихи”, Художественная литература.Москва.1985.

¹⁰⁶ А.А.Долин. “Мацуо Басё”, Стихи проза.Санкт-Петербург.2002.

3) Англи хэлээр дамжуулан олж авсан мэдлэг. Голчлон интернетээр мэдээлэл олж авч байна.

4) Япон хэлээр олж авч буй мэдлэг. Олон арга хэрэгслээр мэдээлэл олж авч байна.

5) Бусад хэлээр дамжуулан мэдлэг мэдээлэл авч байгаа болно.

3. Хаикү шүлгийн орчуулга

Хаикү шүлгийн орчуулгын тухайд авч үзэхдээ 1-рт япон хаикүгийн монгол орчуулгын талаар ярих ёстой. Ингэхдээ япон хэлнээс нь шууд орчуулан буулгасан уу, эсбөгөөс өөр бусад хэлнээс дам орчуулан буулгасан байна уу гэдгээр тус тус үзэх юм. 2-рт монголд зохиогдсон монгол хаикүгийн япон орчуулгыг бас авч үзэх ёстой бөгөөд ингэхдээ мөн адил шууд болон дам орчуулга гэдэг талаас нь үзнэ.

Тус өгүүлэлд сэдвийнхээ хүрээний дагуу зөвхөн япон ба монгол хаикүгийн орчуулгын талаар дурдах болно. Мэдээж бусад хэл дээр зохиогдсон хаикүгийн монгол болон тухайн хэлний орчуулгын асуудлаар хожим хэлэлцэх үе ирэхийг үгүйсгэхгүй.

(1) Япон хаикүгийн орчуулга

Эхлээд япон хэлнээс шууд орчуулсан жишээ авч үзье. Японы хаикүгийн нэрт зохиолч Мацүо Башоогийн нэгэн шүлэг.

Шизүкаса я ива ни шими-ирү сэми но коэ

Б.Сэржавын орчуулга

Цаглашгүй орчлонгийн энэхэн зай нам гүм
Царцаан царгиа аниргүйг эвдэхүйеэ
Цахир хаднаа дуу нь шингээд тасалдангуй¹⁰⁷

Японы хаикү шүлэг нь үгэндээ маш харам. Илүүц зүйлгүй товчхон байхыг шаарддаг. Дээрх орчуулгыг ажиглахад нэг мөр нь л гэхэд бараг япон бүтэн эхтэй тэнцэх хэмжээний үг хэмнэлтэй байх юм. Гэхдээ бид орчуулгын асуудлаар ярихдаа сайн муу гэж дүгнэхийг урьтал болголгүйгээр тухайн орчуулагч уг эх шүлгийг ойлгож мэдэрснээ монгол хэлээр ингэж илэрхийлжээ гэдэг талаас нь харж үзэх нь зүйтэй болов уу. Энэ нь заавал тухайн шүлгийн орчуулга байх албагүй бөгөөд эх шүлгийн сэдэлтээр үүсмэл шинэ шүлэг зохиожээ гэж үзэх нь илүү онох мэт санагдана.

Тэгвэл бас өөр нэгэн орчуулгыг ажиглая. Д.Болдбаатарын орчуулга:

---

¹⁰⁷ Д.Цэдэв. “Японы хайку, монгол яруу найрагийн ертөнц”, Японы утга зохиолын симпозиум.УБ.,2005. 36-р тал

Анир чимээгүйд
 Асга хаднаа шингэх нь
 Жирхрэн дуу болой¹⁰⁸

Энд япон, монгол хэлний хэлзүйн ижил төсөөтэй шинжийг дурдах нь зүй болов уу. Хоёр хэлний хэлзүйн дагавар нөхцөл нь нилээд тохиолдолд таардаг бөгөөд харилцан оноолт хийн орчуулах боломжтой байдаг. Энэ үүднээс авч үзвэл Д.Болдбаатарын орчуулгад доогуураа долгионт зураастай хэсгүүд нь уг эхийн утгатай бага зэрэг зөрж байгаа юм.

Эхийг үг нөхцөл бүрээр нь оноосон хадмал орчуулгатайгаар дахин танилцуулъя.

Шизүкаса я ива ни шими-ирү сэми но коэ
 (аниргүй еэ... хад-наа шингэн-орох цикада-гийн дуу)

Одоо дам орчуулгын жишээ авч үзье. Дам орчуулга гэхээр япон хаикүг өөр хэл рүү орчуулсныг монголчилно гэсэн үг юм. Одоогоор орос болон анлиг хэлнээс дам орчуулсан жишээ ажиглагдаж байна. Ялангуяа сүүлийн үед англиас орчуулах хандлага илт ихэсч байна. Бас хятад хэлнээс дам орчуулсан байх магадлалтай.

Башоогийн шүлэг бөгөөд монголд танигдсан хамгийн алдартай шүлэг гэж хэлж болох нэгэн шүлэг.

Фүрү-икэ я кавазү тоби-комү мизү но ото
 Энэ шүлгийн олон орчуулга байдаг. Б.Явуухулангийн орчуулга:

Хуучин цөөрөм уруу
 Хөөрхий мэлхий дэвхрэхэд
 Усны чимээ гарав¹⁰⁹

Өмнө дурдсан хэлзүйн ижил шинжээр авч үзэх юм бол дээрх орчуулгын доогуураа долгионт зураастай хэсгүүд нь уг эхээс зөрүүтэй байна. Орос хэлнээс буулгасан орчуулгын жишээ болно. Гэхдээ “хөөрхий” гэсэн утга илэрхийлсэн орос эх олодохгүй байгаа ба орчуулагч толгой холбох үүднээс нэмэн оруулсан бололтой.

Г.Аюурзанын орчуулга 1
 Хуучин цөөрөм,
 Мэлхий үсэрд
 Ус цалгилаа¹¹⁰

Орос эх нь:

¹⁰⁸ Г.Мэнд-Ооёо. “Японы яруу найраг”. УБ., 2005. 138-р тал

¹⁰⁹ Б.Явуухулан (1964). “Японы хайкү хэлбэрийн шүлгийн тухай”, Японы яруу найраг. УБ., 2005. 16-р тал

¹¹⁰ Г.Аюурзана (2000). “Зуслангаас үүдсэн хайкүны тэмдэглэл”, Японы яруу найраг. УБ., 2005. 112-р тал

Этот старый пруд!
вот нырнула в воду лягушка -
доносится всплеск...¹¹¹

Г.Аюурзанын орчуулга 2

Хөгшин цөөрөм...
Усанд мэлхий үсэрлээ
Аниргүйн дунд цулхийв¹¹²

Орос эх нь:

Старый пруд.
Прыгнула в воду лягушка.
Всплеск в тишине.¹¹³

Г.Аюурзанын орчуулга 3

Эртний цөөрөм...
Мэлхий үсрэв,
Усны чимээ.¹¹⁴

Англи эх нь:

Old pond...
a frog leaps in
water`s sound.¹¹⁵

Г.Аюурзана орос, англи хэлнээс дам орчуулахдаа япон эхэд тун дөхөж очсон. Мэдээж япон хэлнээс орчуулаагүй тул энэ үгийг ингэж буулгажээ гэх нь таарахгүй. Харин япон эхтэй харьцуулсан тохиолдолд ямар ялгаа ажиглагдах вэ гэдгийг харуулах зорилгоор доогуур зураас хийсэн болно.

Ингээд уг эхийг үг нөхцөл бүрээр нь оноосон хадмал орчуулгатайгаар дахин танилцуулъя.

Фүрү-икэ я кавазү тоби-комү мизү но ото
(хуучин-цөөрөм... мэлхий үсрэн-орох ус-ны чимээ)

---

¹¹¹ А. Долин <http://www.stihi.ru/2010/11/21/7950> visited 16/05/2013

¹¹² Г. Аюурзана (2000). “Зуслангаас үүдсэн хайкуны тэмдэглэл”, Японы яруу найраг. УБ., 2005. 112-р тал

¹¹³ В. Маркова <http://lara-awgust.dreamwidth.org/17238.html> visited 16/05/2013

¹¹⁴ Г. Аюурзана. “Япон яруу найраг дахь зэн-буддизмын сэтгэлгээ”, Японы утга зохиолын симпозиум. УБ., 2005. 61-р тал

¹¹⁵ Г. Аюурзана. “Япон яруу найраг дахь зэн-буддизмын сэтгэлгээ”, Японы утга зохиолын симпозиум. УБ., 2005. 61-р тал

Одоо англи хэлнээс дам орчуулсан бас нэг жишээг авч үзье. Мөн л Башоогийн шүлэг.

Н.Төвшинзая¹¹⁶-гийн орчуулга:

Бясалгахуйяа
Элдэв зүйлийн дүрс
Интоорын цэцэгс болж тодормуй.¹¹⁷

Англи эх нь:

calling to mind
all manner of things
cherry blossoms¹¹⁸

Уг эхийг хадмал орчуулгатай үзвэл,

Сама-зама но кото оmoi-дасү сакүра ка на
(зүйл-зүйл-ийн явдал санагд-уулах сакүра юу даа)

Англи хэлнээс орчуулах нь уг эхээсээ ихээхэн ялгаатай болж байгааг энэ жишээнээс төвөггүйхэн харж болох байна.

(2) Монгол хаикүгийн орчуулга

Монгол хэл дээр зохиосон хаикүг одоогийн байдлаар шууд англи болон япон хэл дээр орчуулж байгаа нь тодорхой бөгөөд энэ удаа дам орчуулгад гарч буй эхээсээ зөрүүтэй жишээг танилцуулъя.

Үржин Хүрэлбаатарын нэгэн хаикүгийн орчуулга англи хэлээр дамжин япон хэлнээ буухдаа ямар болсон талаар авч үзье.

Эхлээд англи орчуулга:

The voice of Heaven is far away
and the women are stepping out,
pounding the dark grass.¹¹⁹

Үүнийг япон хэл рүү дараах байдлаар орчуулаад “World Haiku” сэтгүүлд тавьсан байгаа юм.

Тэнгокү но коэ харүка

---

¹¹⁶ “Хязгаараас цааш” хаикү клубын гишүүн

¹¹⁷ <http://www.simplyhaiku.com/SHv7n1/features/Kai.html> visited30/04/2013

¹¹⁸ орчуулагч нь тодорхойгүй. Н.Төвшинзая <http://tsagaanharatsai.blogmn.net/91608/haiku-sonirhogchdod-.html> visited30/04/2013

¹¹⁹ орчуулагч нь тодорхойгүй
http://www.worldhaiku.net/poetry/urjin_khurelbaatar_mongol/urjin_khurelbaatar.htm visited12/05/2013

(Диваажин-гийн дуу хол)

Онна-ра ва сото ни дэтэ
(Эм - с бээр гадн-аа гарч)

Күраи күса татаки-цүбүсү¹²⁰
(Бараан өвс нүдэж-бяцална.)

Тэгвэл эх хаикү нь ямар байсан болохыг харцгаая.

Хөх өвсийг хэмхчин
Тэнгэрийн дуу холдоно
Бүсгүй гиншинэ¹²¹

Дам орчуулсан нь эх шүлгээсээ ямар их ялгаатай, өөр утга санаатай болсныг харж болно.

Дээр жишээ татсан орчуулгуудаас ажиглахад япон эхийг нь уншиж ойлгоогүй нөхцөлд өөр хэлнээс дам орчуулах нь яавч эх зохиолоосоо зөрүүтэй болж байна. Япон хэлнээс шууд монгол хэл рүү буулгахад хэцүү байдаг хаикү шүлгийг тэр тусмаа өөр онцлогтой европ зүгийн хэлнээс орчуулна гэдэг боломжгүй мэт санагдана.

4. Монгол хаикү

Монголчуудын хаикү зохиох оролдлого мөн л Б.Явуухулангаас эхтэй. Түүний дараагаар Б.Лхагвасүрэн, Б.Галсанхүү, Д.Отгонсүрэн гээд дурдвал багагүй тоо гарна. Ялангуяа сүүлийн үед шүлэг яруу найраг сонирхогч залуус хаикү шүлгийг ихэд сонирхож, зохион бичих болсон байна. Бас хаикү шүлэгчдийн бүлэг¹²² хүртэл байгуулан дэлхийн хаикү шүлэгч нартай холбоо тогтоон тэмцээн уралдаанд оролцохын хамтаар цахим сэтгүүл ажиллуулах, тэрчлэн хаикү шүлгийн түүвэр гаргах хэмжээнд очсон байх ажээ. Түүгээр тогтохгүй хаикү шүлгээс үүдэлтэй шинэ төрлийн шүлэг хүртэл зохион бичих болжээ.

Уран зохиолын “Бишүби” клубын тэргүүн Т.Эрдэнэцогтын хаикү гэнэ.

Нисэж буй шувуу
Унаж буй навч мэт
Намрын бороо...¹²³

Гэтэл бүр бишүби шүлэг гэсэн төрөл зүйл гарсан бололтой байна.

---

¹²⁰ Нацүиши Бан-я http://www.worldhaiku.net/poetry/urjin_khurelbaatar_mongol/urjin_khurelbaatar.htm visited12/05/2013

¹²¹ U.Khurelbaatar http://www.worldhaiku.net/poetry/urjin_khurelbaatar_mongol/urjin_khurelbaatar.htm visited12/05/2013

¹²² “Хязгаараас цааш” хаикү клуб <http://shortformpoetryofmongolia.blogspot.com/> visited12/05/2013

¹²³ Т.Эрдэнэцогт. <http://bishubi.miniuh.com/> visited30/05/2013

С.Оюунтөгсийн бишүби шүлэг

Болжморын жиргээн
Тодоос тод.
Би сарыг хүлээнэ¹²⁴

Мөн хаикү шүлгийн “Хязгаараас цааш” гэдэг клубын гишүүн А.Содхүүгийн хайц хэмээх шүлэг бас байх ажээ.

Уулс үүлс, навчис
Өлмий доор
Өө би сая бурхан болжээ¹²⁵

Тэрчлэн бас “Хэний ч Илэрхийлээгүй Яруу Найраг”-ийн толгой үсгүүдээс бүтсэн хиян шүлэг гэж байна. Д.Нямдоржийн хиян шүлэг.

Дэргэдэх горхины чимээ
сарны гэрэл дамжсаар
дэрэнд ирж шингэнэ.¹²⁶

Энэ мэтчлэн 3-н мөрт шүлгүүд гарсан нь осолдохгүй хаикү шүлгийн нөлөө байх нь тодорхой. Мөн эдгээр нь хаикү шүлгийн хэм хэмжээнд баригдалгүй бичих бололцоотой ажээ. Улирлын үг хэрэглэх шаардлагагүй, үеийн хэмнэлийг барих албагүй¹²⁷.

Гэхдээ иймэрхүү шинэ төрөл зүйл бий болгон бичихийг буруушаахгүй ч нэг л юм дутуу орхигдсон мэт санагдана.

Анхлан танилцаж, цаашид шинэ төрөл бий болгох санаагаа авсан хаикү шүлгээрээ тууштай бичиж, монгол хаикүг төгөлдөр болгох тал дээр хэр зүтгэсэн юм бол, нэг бол П.Батхуягийн “Хайку бол ханз соёлын том гаргалгаа, Алтай язгуурын залгамал хэлээр хайку бичихгүй.¹²⁸” гэсэн шиг монгол хаикү бичих боломжгүйг олж мэдсэн юм болов уу, гэхчлэн асуумаар. Мэдээж өөрсдийнхөө бичснийг хаикү хэмээн нэрлээд байгаа шүлэгчид бий. Харамсалтай нь хаикүгийн талаарх ойлголт дутмаг болох нь харагдана. Зарим нэг хүний шүүмжилдэг шиг монгол хаикү заавал байх албагүй боловч монгол хаикү байх бололцоотой эсэхэд хариулт өгөхийн тулд монгол хаикү зохион бичих ихээхэн оролдлого чармайлт гаргаж үзсэн байх ёстой болов уу. Тэгэхдээ хаикү шүлгийн хэм хэмжээ, онцлогийг гаргахын тулд наана нь тогтож шийдсэн байх ёстой асуудлууд бас бийсэн.

¹²⁴ Д.Батбаяр. <http://mangarman.blogspot.com/2010/01/e-vvv.html> visited 01/12/2014

¹²⁵ А.Содхүү. “http://tsagaanharaatsai.blog.banjig.net/post.php?post_id=113585 visited 15/05/2013

¹²⁶ С.Дулам. “Мэдэж мэдрэшгүйг мэдрэх Хиян шүлгийн эрин айсуй”
<http://news.niigem.mn/content/26218.shtml> visited 15/05/2013

¹²⁷ А.Содхүү. http://tsagaanharaatsai.blog.banjig.net/post.php?post_id=113585 visited 15/05/2013

¹²⁸ П.Батхуяг. http://momotiimee.blogspot.com/2011/11/blog-post_30.html visited 15/05/2013

5. Дүгнэлт

Монголд хаикү шүлгийг сонирхох явдал улам бүр нэмэгдэж байгаа боловч хаикүгийн талаарх ойлголт мэдлэг нь тэр бүр зөв гэж хэлэх боломжгүй юм. Иймд хаикүгийн тухай үнэн зөвөөр тайлбарласан ном, гарын авлага шаардлагатай.

Хаикүгийн тухайд сонгодог хаикү, орчин үеийн хаикү, дэлхийн хаикү гэхчилэн олон янзын хэв шинжтэй болж байгаа талаар мэдээлэл дутмаг байна.

Хаикүгийн орчуулгын тухайд гэвэл наанадаж орчуулгад баримтлах журмын талаар сайтар хэлэлцэж тогтох нь зүйтэй болов уу. Ялангуяа монгол-япон хэлний ижил төсөөтэй шинж чанарыг харгалзсан орчуулах арга барилыг бий болгох шаардлагатай байна.

Ингэхдээ хоёр хэлний хэлзүйн онцлогийг харгалзан аль болох хэлбэрийг хадгалж орчуулах нь зүйтэй болов уу. Жишээ нь: хаикүгийн бүтцийн дагуу өгүүлбэрээр таслах газар нь таслаж байх гэх мэт.

Мөн тухайн хаикүг зохиох болсон цаад учир шалтгааны талаар боломжит хэмжээгээр тайлбар зүүлт хийх.

Бусад хэлнээс дам орчуулах бол аль болох эхтэй нь харьцуулан үзэж байх.

Монгол хэлээр хаикү зохиохын тухайд тогтсон дүрэмтэй байвал ямар вэ? Үүнд жишээлбэл, товч тодорхой байх, үгийн тоог хамгийн багаар барих, илүүц үг нуршихгүй байх.

Англи хэлний хаикүд баримталдаг шигээр 17 үед барих оролдлого хийх. Харин ингэхдээ үеийг хэрхэн тогтох вэ гэдэг дээр бодолцох, сайтар зөвшилцөх нь чухал юм. Одоогийн кирилл үсгийн дүрмээр үеийг тодорхойлох уу гэвэл тийм бус ч байж болох мэт. Дуудлагын асуудал байгаа юм. Хэмнэл алдагдуулахгүйн тулд яавал зохихыг судалж үзэх шаардлагатай.

Хэлбэр бүтцийн тал дээр хэлэлцэж монгол хаикүд хамгийн тохирох хэлбэрийг сонгон төгөлдөршүүлэхийг чармайх нь бас чухал. 3-н мөрөөр бичих нь дэлхийн олон орны орчуулгын зарчимтай нийцэж байх тул тэр зарчмыг нь барих хэрэгтэй.

Улирлын үг заавал оруулах. Ингэхдээ монголын онцлогтой үгсийг гаргаж ирэх хэрэгтэй бөгөөд энэ талаар эрэл хайгуул хийх, япон болон дэлхийн улирлын үгний талаар ойлголттой байх нь зүйд нийцэх юм.

Кирэ буюу таслалтай байх. Хаикү нь ихэвчлэн хоёр хэсгээс бүтдэг тул тэр зарчмыг баримтлах. Энэхүү таслалын үүргийг зөв ойлгох шаардлагатай ба таслалыг хэрэглэснээр хаикүгийн гол онцлог болох уншигчдад төсөөлөн бодох боломжийг олгох юм.

Номзүй

- Г.Аюурзана. “Зуслангаас үүдсэн хайкүны тэмдэглэл”, Дурлалгүй ертөнцийн блюз тэргүүтэн хүүрнэл зохиолууд. УБ.,2002.
- Г.Аюурзана. “Япон яруу найраг дахь зэн-буддизмын сэтгэлгээ”, Японы утга зохиолын симпозиум.УБ.,2005.
- Д.Болдбаатар. “Японы яруу найраг”. УБ.,2005.
- Т.Болдбаатар. “Япон үгийг монгол кирилл үсгээр галиглах нь”, “Япон судлал” сэтгүүл №1, УБ., 2007. 101-109-р тал
- А.А.Долин.”Мацуо Басе”, Стихи проза.Санкт-Петербург.2002
- Кимүра Аяко. “Яруу найрагч Такүбокү ба япон шүлгийн онцлог”, Ил товчоо сонин.УБ.,1998.10.15-10.24.№32/304/
- Ж.Лхагваа. “Японы яруу найраг”.УБ.,1974.
- Д.Мандах. “Японы сонгодог яруу найргийн орчуулгын асуудалд -Хайкү шүлгийн орчуулгын жишээн дээр-”.УБ.,2010.
- В.Н.Маркова.“Басё. Стихи”, Художественная литература.Москва.1985.
- Г.Мэнд-Ооёо. “Монгол хөрсөнд соёолж буй япон яруу найраг”, Японы утга зохиолын симпозиум.УБ.,2005. 54-56-р тал
- Д.Одонхорлоо. “Зохист аялгуу ” сонин.УБ.,1987.
- Б.Сэржав. “Дорно дахины судлалын асуудал” сэтгүүл.УБ.,1990.№1.136-р тал
- С.Хүрэлбаатар. “Алгаа хазах мэт адармаатай хайкүгийн орчуулга”, Японы яруу найраг. УБ.,2005. 118-119-р тал
- Д.Цэдэв. “Японы хайку, монгол яруу найрагийн ертөнц”, Японы утга зохиолын симпозиум.УБ.,2005. 33-39-р тал
- М.Шагдарсүрэн. “Япон хайкү”.УБ.,2007.
- Б.Энэбиш. “Японы яруу найраг”. УБ.,2005. 103-105-р тал
- Б.Явуухулан. “Японы хайку хэмээх сонгодог яруу найргаас”, Цог сэтгүүл.УБ.,1966. №1.
- R.H.Blyth. “Haiku” Vol.3 Summer-Autumn, Tokyo, The Hokuseido Press, 1991
- Judy Kendal. “Observations on the difficulties of translation”, Kanazawa University Press, 1996
- Lingji Han, Toyoaki Watanuki. “Formalism consideration of Haiku translating into Chinese”, University of Tsukuba Press, 2010
- Ota Seiko. “Considerations behind the translation of Haiku into Spanish” 龍谷大学国際センター研究年報20号. 2011. 89-100p
- Stephen Wolfe. “Toward Basho’s zen poetics: the history and significance of Basho’s autumn crow haiku” 龍谷大学国際センター研究年報15号. 2006. 141-160p
- 太田かほり『海外俳句における季語—「白夜」と「花野」』文京学院大学外国語学部文京学院短期大学紀要（6）2007. 195-214p
- 高橋悦男 『Five and Seven and Five —Richard RightのHaiku—』早稲田社会科学総合研究 第2巻第2号. 2002. 191-206p

”Хязгаараас цааш” хаикү клубын блог

<http://www.simplyhaiku.com/SHv7n1/features/Kai.html> visited30/04/2013

Н.Төвшинзаяа. ”Цагаан хараацай” блог

<http://tsagaanharaatsai.blogmn.net/91608/haiku-sonirhogchdod:-.html>
visited30/04/2013

Нацуиши Бан-я. ”Дэлхийн хаикү” вэб сайт

http://www.worldhaiku.net/poetry/urjin_khurelbaatar_mongol/urjin_khurelbaatar.htm
visited12/05/2013

Т.Эрдэнэцогт. ”Бишүби” бүлгийн блог

<http://bishubi.miniih.com/> visited30/05/2013

Д.Батбаяр. монгол хайкүгийн нэгэн жишээ

<http://mangarman.blogspot.com/2010/01/e-vvv.html> visited 01/12/2014

А.Содхүү. монгол хайкүгийн нэгэн жишээ

http://tsagaanharaatsai.blog.banjig.net/post.php?post_id=113585 visited15/05/2013

С.Дулам. “Мэдэж мэдрэшгүйг мэдрэх Хиян шүлгийн эрин айсуу”

<http://news.niigem.mn/content/26218.shtml> visited15/05/2013

П.Батхуяг. “Хэлбэр бол хэлбэр харин юугаараа ялгаатай гэж...” шүүмж

http://momotiimee.blogspot.com/2011/11/blog-post_30.html visited15/05/2013

Hartwell, Michael 『俳句の翻訳と英語圏の日本についての見方』

http://www.cmu.edu/dietrich/modlang/docs/polyglot/S2008/michael_hartwell.pdf
visited16/05/2013

要旨: 本稿ではまずモンゴルにおいて俳句がどのように紹介されてきたかを概観した上でモンゴル語への翻訳例を取り上げ、直訳と重訳の違いを原文と照合し、考察する。さらにモンゴル語で創作された俳句の日本語訳を重訳の危険性と言う角度からとらえてみる。

近年モンゴルで俳句に対する関心が高まりつつある中、モンゴル俳句をはじめ俳句に影響を受けた新ジャンルの詩も生まれてきている。ハイツ・ヒヤンと言った詩がそれである。本稿でもこれらに若干触れることにする。

最後に俳句をモンゴル語に翻訳し、モンゴル語で創作するにあたって留意すべき点を提唱する。